

Kludia Cenda-Cwer

**Podniesienie jakości kształcenia
i doskonalenia zawodowego nauczycieli
w wybranych krajach członkowskich,
w kontekście wspólnych celów systemów edukacji
w Unii Europejskiej do 2010 roku**

W marcu 2000 roku, podczas posiedzenia w Lizbonie, Rada Europejska wezwała Radę ds. Edukacji (składającą się z ministrów edukacji państw członkowskich UE) do podjęcia rozważań na temat wspólnych celów systemów edukacji. Rada zdefiniowała także nowy sposób podejścia do politycznej współpracy w dziedzinie edukacji, którą jest „otwarta metoda koordynacji”. Ma ona na celu wspomaganie państw w tworzeniu własnej polityki edukacyjnej, która byłaby ukierunkowana na realizację wspólnych celów. W odpowiedzi na te postanowienia Komisja Europejska przygotowała wstępny raport w sprawie przyszłych celów systemów edukacji. Ostateczna wersja tego raportu stała się pierwszym oficjalnym dokumentem przedstawiającym w zarysie europejskie podejście do spraw polityki edukacyjnej w państwach członkowskich. Przyjęty przez Radę ds. Edukacji i przekazany Radzie Europejskiej na posiedzeniu w Sztokholmie w marcu 2001 r. raport zawierał następujące cele strategiczne:

- poprawa jakości i efektywności systemów edukacji w UE,
- ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji,
- otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat.

W przyjętym przez ministrów edukacji z krajów UE i Komisję Europejską (w dniu 14 lutego 2002 r.) programie dotyczącym rozwoju systemów edukacji w krajach UE, nakreślono cele z zamierzeniem ich zrealizowania do 2010 roku:

- osiągnąć w Europie najwyższy poziom edukacji, tak aby mogła ona stanowić wzór dla całego świata pod względem jakości i użyteczności społecznej;
- zapewnić kompatybilność systemów edukacyjnych, umożliwiającą obywatelom swobodny wybór miejsc kształcenia, a następnie pracy;
- uznawać w Unii Europejskiej kwalifikacje szkolne i zawodowe, wiedzę i umiejętności zdobyte w poszczególnych krajach UE;
- zagwarantować Europejczykom – niezależnie od wieku – możliwość uczenia się przez całe życie (kształcenie ustawiczne);
- otworzyć Europę – dla obopólnych korzyści – na współpracę z innymi regionami, tak aby stała się miejscem najbardziej atrakcyjnym dla studentów, nauczycieli akademickich i naukowców z całego świata.

W szczegółowym programie kluczowe zagadnienia zostały skonkretyzowane w postaci trzynastu celów szczegółowych, które stanowią części składowe następujących trzech celów strategicznych:

Cel strategiczny 1

Poprawa jakości i efektywności systemów edukacji w UE wobec nowych zadań społeczeństwa wiedzy oraz zmieniających się metod i treści nauczania i uczenia się.

Cele szczegółowe

1.1. Podniesienie jakości kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli i osób prowadzących szkolenia.

1.2. Rozwijanie kompetencji i umiejętności potrzebnych dla społeczeństwa wiedzy.

1.3. Zapewnienie powszechnego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych.

1.4. Zwiększenie rekrutacji w dziedzinach nauk ścisłych i technicznych.

1.5. Optymalne wykorzystywanie zasobów.

Cel strategiczny 2

Ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji zgodnie z nadrzędną zasadą kształcenia ustawicznego, działanie na rzecz zwiększenia szans zdobycia i utrzymania zatrudnienia oraz rozwoju zawodowego, jak również aktywności obywatelskiej, równości szans i spójności społecznej.

Cele szczegółowe

2.1. Tworzenie otwartego środowiska edukacyjnego.

2.2. Uatrakcyjnianie procesu kształcenia.

2.3. Wspieranie aktywności obywatelskiej, zapewnienie równości szans i spójności społecznej.

Cel strategiczny 3

Otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat w związku z koniecznością lepszego dostosowania edukacji do potrzeb pracy zawodowej i wymagań społeczeństwa oraz sprostania wyzwaniom wynikającym z globalizacji.

Cele szczegółowe

3.1. Wzmocnienie powiązań ze światem pracy, działalnością badawczą i społeczeństwem.

3.2. Rozwijanie przedsiębiorczości.

3.3. Poprawa sytuacji w zakresie nauki języków obcych.

3.4. Rozwijanie mobilności i wymiany.

3.5. Wzmocnienie współpracy europejskiej.

Realizując cel podniesienia jakości kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli i osób prowadzących szkolenia, sformułowano cztery kluczowe zagadnienia:

- określenie umiejętności, jakie powinni posiadać nauczyciele i osoby prowadzące szkolenia zgodnie z ich zmieniającą się rolą w społeczeństwie wiedzy,
- stworzenie warunków, które ułatwią nauczycielom i osobom prowadzącym szkolenia wypełnianie zadań, jakie stawia przed nimi społeczeństwo wiedzy, m.in. poprzez kształcenie i doskonalenie zawodowe w kontekście zasady uczenia się przez całe życie (kształcenia ustawicznego),

- zapewnienie odpowiedniego naboru do zawodu nauczycielskiego – do wszystkich przedmiotów, na wszystkich szczeblach nauczania, a także uatrakcyjnienie kształcenia i doskonalenia zawodowego,
- pozyskanie do procesu nauczania i szkolenia osób, które uzyskały doświadczenie zawodowe w innych dziedzinach¹.

Zmiany w kształceniu oraz w społeczeństwie stawiają **nowe wymagania przed zawodem nauczyciela**, od którego oczekuje się:

- przekazywania podstawowej wiedzy;
- pomocy młodzieży w osiąganiu samodzielności w uczeniu się raczej poprzez nabywanie podstawowych kompetencji niż poprzez uczenie się na pamięć;
- porzucenia modelu nauczania *ex cathedra* na rzecz bardziej konstruktywnego i nastawionego na współpracę podejścia, polegającego na ułatwianiu uczenia się i zarządzaniu klasą, stosowaniu nowoczesnych metod nauczania;
- wykorzystywania możliwości oferowanych przez nowe technologie;
- odpowiedzi na potrzebę zindywidualizowanego nauczania dostosowanego do młodzieży pochodzącej z różnych środowisk, posiadającej różne zdolności i różny stopień sprawności lub niesprawności;
- pracy w środowisku międzykulturowym (w tym zrozumienie wartości różnorodności oraz poszanowania dla inności);
- sprostania dodatkowym obowiązkom w zakresie podejmowania decyzji lub zarządzania w związku z coraz większą autonomią szkół;
- pogłębiania swojej wiedzy zawodowej poprzez refleksję, badania naukowe i systematyczne angażowanie się w ustawiczny rozwój zawodowy przez cały okres swojej kariery zawodowej².

Poza kompetencjami merytorycznymi i dydaktyczno-metodycznymi sklasyfikowano 5 równie ważnych **kompetencji pożądaných dla kształcenia przyszłych nauczycieli**. Są nimi: zastosowanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT), zarządzanie i administracja, praca z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych i z uczniami pochodzącymi z różnych kręgów kulturowych, kierowanie zachowaniem uczniów (patrz tabela 1).

Do pożądaných kompetencji w zakresie stosowania ICT dla celów osobistych i dydaktycznych zaliczono: korzystanie z edytora tekstu i programów przetwarzania danych, korzystanie z programów edukacyjnych i Internetu. Wszystkie wymienione dziedziny są obowiązkowe jedynie w Holandii (na mocy oficjalnego porozumienia zawartego między placówkami a ministerstwem w 1998 r.), a przedmiot zaleceń stanowią w Niemczech, Anglii, Szkocji, Norwegii i na Słowenii. W Portugalii ICT jest przedmiotem obowiązkowym od 2001/2002 r., natomiast w Rumunii od 2002/2003 jest jednym z kilku przedmiotów obowiązkowych do wyboru. W Estonii oficjalny dokument określający kompetencje nauczycieli w zakresie ICT, przyjęty w listopadzie 2000 r., kładzie nacisk na rozwój umiejętności posługiwania się nimi w klasie. Największą wagę przywiązuje się do kształtowania umiejętności pracy z edytorem tekstu oraz programem przetwarzania danych, najmniejszą natomiast do korzystania z programów edukacyjnych dla celów osobistych.

¹ *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do 2010*, Warszawa 2003.

² Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego, *Poprawa jakości kształcenia nauczycieli*, Bruksela, 3.08.2007, COM(2007) 392, wersja ostateczna.

Tab. 1. Nauczanie określonych kompetencji oraz stopień uszczegółowienia oficjalnych zaleceń dotyczących nauczania kompetencji w ramach kształcenia nauczycieli dla poziomu gimnazjum (ISCED 2A) za rok szkolny 2001/2002/2003

	ICT		Zarządzanie i administracja		Specjalne potrzeby edukacyjne		Praca z uczniami różnych kręgów kulturowych		Kierowanie zachowaniem uczniów	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Belgia (fr) **	▼	△	▼	■	▼	▼	▼	■	▼	■
Belgia (nl)	▼	△	▼	△	■	■	■	■	■	■
Dania	▼	△	△	■	■	■	▼	△	△	■
Niemcy	▼	▼	△	■	▼	△	▼	△	▼	△
Grecja	△	■	△	■	△	■	△	■	△	■
Hiszpania	▼	△	■	■	■	■	■	■	■	■
Francja	▼	▼	△	■	▼	△	▼	△	▼	△
Irlandia	■	■	△	■	△	△	■	△	△	■
Włochy	▼	■	■	■	▼	■	▼	△	▼	△
Luksemburg	▼	▼	△	■	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Holandia	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	△	▼	△
Austria	▼	△	△	■	▼	△	▼	△	▼	△
Portugalia	▼	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Finlandia	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Szwecja	▼	▼	■	■	▼	△	▼	△	▼	△
Wielka Brytania (E,W,NI)	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	△	▼	▼
Wielka Brytania (SC)	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Islandia	■	■	■	■	■	■	△	■	■	■
Lichtenstein	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
Norwegia	▼	▼	△	■	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Bułgaria	▼	▼	△	■	△	■	△	■	△	■
Czechy	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Estonia	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	△	▼	△
Cypr	▼	▼	△	■	△	■	△	■	▼	▼
Łotwa	▼	△	■	■	▼	△	■	■	▼	△
Litwa	▼	▼	▼	△	▼	△	△	■	▼	△
Węgry	■	■	■	■	■	■	△	■	■	■
Malta	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Polska	▼	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Rumunia *	▼	■	▼	■	▼	■	▼	■	△	■
Słowenia	▼	▼	△	■	△	■	△	■	△	■
Słowacja	▼	▼	△	■	▼	△	△	■	△	■

(-) – nie dotyczy

A – nauczanie określonych kompetencji w ramach kształcenia nauczycieli

▼ – nauczanie obowiązkowe/przedmiot obowiązkowy do wyboru

■ – autonomia placówek

△ – brak kształcenia

B – stopień uszczegółowienia oficjalnych zaleceń dotyczących nauczania określonych kompetencji

▼ – zalecenia szczegółowe

■ – autonomia placówek lub brak kształcenia

△ – brak zaleceń

* od 2002/2003 ICT, zarządzanie i administracja, specjalne potrzeby edukacyjne, edukacja międzykulturowa są przedmiotem obowiązkowym do wyboru

** od 2001/2002 zarządzanie i administracja, nauczanie w środowiskach wielokulturowych, kierowanie zachowaniem uczniów zostały włączone do programu nauczania dla placówek kształcących nauczycieli

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Zawód nauczyciela w Europie: profil, wyzwania, kierunki zmian. Raport I: Kształcenie i początki pracy zawodowej. Poziom gimnazjum*, Kluczowe problemy edukacji w Europie. Tom 3, Warszawa 2004, s. 51, 54.

Według oficjalnych zaleceń, dotyczących kształcenia nauczycieli na poziomie gimnazjum, do pożądaných kompetencji w zakresie zarządzania i administracji zaliczono zarządzanie finansami i czasem oraz umiejętności organizacyjne i komunikacyjne. Jednakże tylko cztery omawiane kraje włączyły je do procesu kształcenia nauczycieli. W Holandii i w Wielkiej Brytanii skupiono się przede wszystkim na komunikacji interpersonalnej, a w Estonii na nabywaniu umiejętności zarządzania czasem. Te same kompetencje zostały uwzględnione w nowym programie zajęć placówek kształcenia nauczycieli w Belgii. Na Litwie minimalne wymagania stawiane nauczycielom odnoszą się do znajomości podstawowych zasad organizacji szkoły, wymagań dla poszczególnych placówek oraz umiejętności stosowania metod zarządzania. W Rumunii, począwszy od roku 2002/2003, zarządzanie i administracja to przedmioty obowiązkowe do wyboru.

Jeśli chodzi o nabywanie kompetencji w zakresie pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, to obejmują one wiadomości ogólne, dotyczące pracy z tymi dziećmi, metodykę nauczania integracyjnego, praktyki w klasie integracyjnej, znajomość pomocy dydaktycznych oraz ich efektywne wykorzystanie. W krajach, gdzie zalecenia są szczegółowe (Belgia Wspólnota Francuskojęzyczna, Luksemburg, Holandia, Wielka Brytania, Norwegia, Estonia) w pierwszej kolejności przywiązuje się wagę do kompetencji merytorycznych, dotyczących pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych i kompetencji metodycznych w nauczaniu zintegrowanym. Wśród umiejętności, jakich oczekuje się od przyszłych nauczycieli pracujących z uczniami z różnych kręgów kulturowych, znalazły się: komunikacja międzykulturowa, znajomość języka/języków obcych używanych jako *lingua franca*, znajomość języka najszerzej używanego wśród dzieci imigrantów, opanowanie metodyki nauczania międzykulturowego, praktyka w klasach wielokulturowych oraz znajomość socjologii populacji migrujących. Tylko we Wspólnocie Francuskojęzycznej Belgii, Niemczech, Szkocji, Luksemburgu i Norwegii znaczenie komunikacji międzykulturowej zostało wpisane w oficjalne zalecenia. Zapisy odnoszące się do aspektów socjologicznych migracji odnajdujemy w dokumentach oficjalnych w Szkocji i Norwegii. We wrześniu 2002 r. w Zjednoczonym Królestwie weszły w życie nowe standardy i wymagania związane z QTS (Qualified Teacher Status), których zapisy zachęcają nauczycieli, by zwracali uwagę na wszystkich uczniów i respektowali ich środowisko społeczne, kulturowe, etniczne i językowe. Z kolei w Irlandii Północnej oczekuje się, że przyszły nauczyciel będzie posiadał umiejętność uwzględniania różnic kulturowych między dziećmi.

Nabywanie kompetencji w zakresie kierowania zachowaniem uczniów i dyscypliny szkolnej odnosi się przede wszystkim do ogólnego wprowadzenia w problematykę konfliktów w klasie (Niemcy, Luksemburg, Szkocja, Norwegia, Cypr), specjalistycznego szkolenia w zakresie komunikacji (Luksemburg, Szkocja, Cypr), kształcenia do asertywności (Luksemburg, Cypr), radzenia sobie ze stresem i panowania nad gniewem, kształcenia praktycznego ukierunkowanego na kierowanie grupą (Luksemburg, Zjednoczone Królestwo)³.

³ *Zawód nauczyciela w Europie: profil, wyzwania, kierunki zmian. Raport I: Kształcenie i początki pracy zawodowej. Poziom gimnazjum, Kluczowe problemy edukacji w Europie.* Tom 3, Warszawa 2004, s. 49–64.

W opublikowanym w 1996 r. raporcie Jacques'a Delorsa *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb* czytamy:

Edukacja w ciągu całego życia prowadzi w prostej linii do społeczeństwa wychowującego, w którym otwierają się przeróżne możliwości kształcenia, zarówno w szkole, jak i w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym. Nakaz aktualizowania wiadomości i umiejętności dotyczy również nauczycieli. Ich życie zawodowe powinno układać się w ten sposób, aby mieli możliwość, a nawet obowiązek doskonalenia swego mistrzostwa i korzystania z doświadczeń prowadzonych w różnych dziedzinach życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego⁴.

Najważniejsze **kompetencje nauczycieli rozwijane w ramach ustawicznego rozwoju zawodowego** sklasyfikowano w sposób następujący: znajomość technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT), znajomość nowoczesnej metodyki nauczania, umiejętności w zakresie zarządzania i administracji, umiejętności pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych i wywodzącymi się z różnych kręgów kulturowych (doskonalenie w ramach edukacji międzykulturowej), umiejętności kierowania zachowaniem uczniów (rozwiązywanie konfliktów).

W ponad połowie krajów w ramach doskonalenia zawodowego rozwijane są wszystkie, lub prawie wszystkie, kompetencje. Tylko w trzech krajach doskonalenie zawodowe obejmuje, oprócz wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, jedynie rozwijanie kompetencji w zakresie edukacji międzykulturowej (Grecja), zarządzania i administrowania placówkami szkolnymi (Włochy), pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych (Luksemburg). Na Cyprze główny nacisk położono wyłącznie na pracę z uczniami o różnym poziomie uzdolnień i wywodzącymi się różnych kręgów kulturowych. Z kolei na Łotwie priorytetem jest dydaktyka (patrz tabela 2).

We wszystkich krajach europejskich, z wyjątkiem Cypru i Łotwy⁵, znajomość **technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT)** stanowi podstawę ustawicznego rozwoju zawodowego nauczycieli. W Niemczech, Hiszpanii, Austrii, Finlandii, Szwecji, Wielkiej Brytanii (Anglia, Walia, Północna Irlandia), Norwegii, Czechach, Estonii, Słowenii i na Litwie istnieją narodowe poprawy, mające na celu rozwój kompetencji nauczycieli w zakresie wykorzystania ICT.

„Centra innowacji technologicznych” (Pôles d'innovation technologique – PITech) funkcjonują w Belgii (Wspólnota Francuska). Są to ośrodki szkolenia/kształcenia, informacji i dokumentacji nauczycieli, uczniów i studentów, których celem jest rozszerzanie współpracy między poszczególnymi szczeblami kształcenia ogólnego i zawodowego ww. grup i wykorzystania narzędzi i sprzętu dydaktycznego, a także promowanie współpracy świata edukacji ze światem biznesu oraz dostosowanie form kształcenia do tendencji w rozwoju gospodarczym. W 1995 roku duńskie

⁴ *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa, SOP, Warszawa 1998, s. 161.

⁵ Na Łotwie istnieje LIIS Latvian Education Informatization System, którego regionalne centra odpowiadają m.in. za szkolenie nauczycieli w zakresie wykorzystania ICT (patrz *ICT@Europe.edu. Information and Communication Technology in European Education Systems*, Brussels 2001, s. 147–149). W *The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Report III: Working conditions and pay. General lower secondary education*, Key topic in education in Europe, Vol. 3, Brussels 2003 informacja ta nie została uwzględniona.

Ministerstwo Edukacji otworzyło CTU – Centrum Kształcenia Wspomaganej Technologią – ośrodek pomocy dydaktycznej, który ma za zadanie zachęcać placówki edukacyjne do stosowania nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zapewnienia dostępu do najnowszej wiedzy z całego świata. Centrum promuje kształcenie na odległość, organizuje kursy dla nauczycieli i przyznaje na ten cele dotacje z własnego funduszu. Od 1997 roku austriackie Ministerstwo Edukacji we współpracy z kolegami doskonalenia nauczycieli i dwiema Fachhochschulen

Tab. 2. Kompetencje nauczycieli rozwijane w ramach doskonalenia zawodowego (2000–2001)

	ICT	Metodyka nauczania	Zarządzanie i administracja	Specjalne potrzeby edukacyjne	Edukacja międzykulturowa	Kierowanie zachowaniem uczniów
Belgia (fr)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Belgia (de)	✓	✓	✓	✓		✓
Belgia (nl)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dania	✓	✓	✓	✓	✓	
Niemcy	✓	✓		✓	✓	
Grecja	✓				✓	
Hiszpania	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Francja	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Irlandia (brak danych)	–	–	–	–	–	–
Włochy	✓		✓			
Luksemburg	✓			✓		
Holandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Austria	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portugalia	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Finlandia	✓	✓	✓	✓	✓	
Szwecja	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Wielka Brytania (E,W,NI)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Wielka Brytania (SC)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Islandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Lichtenstein	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Norwegia	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bułgaria	✓	✓	✓			
Czechy	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Estonia	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cypr				✓	✓	
Łotwa		✓				
Litwa	✓	✓		✓	✓	
Węgry	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Malta	✓	✓	✓	✓	✓	
Polska	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rumunia	✓	✓		✓		✓
Słowenia	✓	✓	✓	✓	✓	
Słowacja	✓	✓	✓	✓		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Report III: Working conditions and pay. General lower secondary education, Key topic in education in Europe, Vol. 3, Brussels 2003, s. 120*

prowadziło roczne kursy „Multimedia und Telekommunikation”, organizowane w formie krajowych i regionalnych seminariów, mających na celu propagowanie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie nauczania (od 2000 r. doskonalenie w ramach ICT jest częścią austriackiego programu narodowego *Intel-Lehren für die Zukunft*). Natomiast w Portugalii wprowadzanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do edukacji, promowanie współpracy międzynarodowej, szkolenia nauczycieli w zakresie ich wykorzystania odbywa się w ramach programu *Nónio-21st* (XXI wiek)⁶. W Finlandii (program narodowy *OPE.FI Project*) i Luksemburgu doskonalenie w zakresie ICT obejmuje 3 poziomy: opanowanie podstawowych umiejętności obsługi komputera (np. znajomość programu Word), obsługa poczty elektronicznej, opanowanie podstawowych zasad wykorzystania ICT w procesie dydaktycznym, zaawansowane wykorzystanie komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie nauczania i uczenia się, np. analiza danych liczbowych. Z kolei w Lichtensteinie program doskonalenia skierowany jest do 4 kategorii nauczycieli: tych, którzy wykorzystują komputer w celu przygotowania lekcji; tych, którzy wykorzystują komputer w celu przeprowadzenia lekcji; nauczycieli, których komputer uczy oraz nauczycieli wykorzystujących komputer z sposób bardziej intensywny, zaawansowany i specjalistyczny. Innymi narodowymi programami mającymi na celu wprowadzanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do szkół oraz kształcenie nauczycieli w tym zakresie są programy realizowane:

- w Szwecji (1999–2002): program *Itis (Delegationen för IT i skolan)*, który objął swym zasięgiem około 70 000 nauczycieli;
- w Niemczech: *Neue Lernwelten (1998–2003)*, *InfoSchul (1997–2002)*, pilotażowy program *SEMIK* (od 1998) i program *Nauczanie ku Przyszłości⁷*, w ramach którego przeszkolono ok. 120 tys. nauczycieli;
- w Hiszpanii: od 1998 r. *Programa de formación del profesorado del CNICE* (ten program sprawuje administrację nad *Programa de Nuevas Tecnologías de la Información – PNTIC*, realizowanym od 1996 r.);
- w Anglii, Walii i Północnej Irlandii: *NOF (New Opportunities Fund) Training*, za który odpowiada agencja szkoląca nauczycieli (TTA – Teacher Training Agency);
- w Norwegii: *LærerIKT (2002–2004)*;
- w Estonii: *Tiigrihüpe* (Skok tygrysi 1996–2000);
- w Czechach: *Státní informační politika ve vzdělávání, Projekt I Informační gramotnost (2001–2005)*;
- na Litwie: *Informacijos ir komunikacijos technologijų diegimo švietime strategija (2001–2004)*;
- w Słowenii: *RO (Program računalniškega opismenjevanja) (1994–2003)*.

⁶ *Uczenie się przez całe życie: rola systemów edukacji w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa 2002, s. 45, 57, 125, 134.

⁷ Program *Intel Nauczanie ku Przyszłości (Intel Teach to the Future)* jest międzynarodową inicjatywą edukacyjną, której celem jest przygotowanie nauczycieli do pełnego wykorzystania komputerów i technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie nauczania. W 2001 r. Polska została wybrana jako czwarty kraj po Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii do realizacji programu Intel, w ramach którego planowano przeszkolić do 2003 r. ok. 80 000 polskich nauczycieli.

Zdarza się również, że kadra, której umiejętności ICT osiągają poziom najwyższy, zachęca swoich kolegów do wprowadzenia technologii informatycznych w proces dydaktyczny, a także służy im radą i pomocą w rozwiązywaniu problemów związanych z wykorzystaniem sieci komputerowej. Taki rodzaj doskonalenia nieformalnego występuje m.in. w Grecji, Francji, Finlandii, Islandii, Republice Czeskiej, na Litwie, Malcie, a także na Łotwie⁸.

W 14 krajach europejskich **ustawiczny rozwój zawodowy nauczycieli** jest obowiązkowy. Co prawda rząd belgijski Wspólnoty Flamandzkojęzycznej nie nakłada obowiązku doskonalenia zawodowego na nauczycieli, ale wymagają tego władze szkoły. Podobnie wygląda sytuacja prawna w Szwecji, gdzie wszyscy nauczyciele ustawicznie rozwijają swoje kompetencje, a szkoły mają obowiązek im to ułatwić. W większości krajów doskonalenie zawodowe jest nieobowiązkowe. Jednakże w pięciu krajach, w tym również w Polsce, jest warunkiem koniecznym, który należy spełnić, aby uzyskać awans zawodowy.

Wymiar czasowy doskonalenia zawodowego jest różny i waha się od 15 godzin rocznie w Austrii do 166 godzin w Holandii. Obowiązkowo w przeciągu 5 lat na podnoszenie swoich kwalifikacji nauczyciele muszą przeznaczyć łącznie: w Estonii 160 godzin, w Rumunii 95 godzin, na Litwie 15 dni (ok. 90 godz.). W Anglii, Walii, Płn. Irlandii na rozwój kompetencji przewiduje się pięć dni w roku bez kontaktu z uczniami. W Szkocji jest to minimum 5 dni w roku, przy czym nauczyciele powinni przeznaczyć także 50 godz. na „zajęcia pozaplanowane”, z których część może być poświęcona na podnoszenie kwalifikacji zawodowych. W Finlandii od nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących wymaga się udziału w programach doskonalących minimum 3 dni w roku (18 godz., tj. 3 dni w roku po 6 godz.), a od nauczycieli szkół średnich zawodowych minimum 5 dni w roku. W Islandii w zawieranej z nauczycielem umowie o pracę zastrzega się, że ma on obowiązek co dwa lata przeznaczyć 2 tygodnie na doskonalenie poza sesjami szkolnymi (patrz tabela 3).

Tradycyjne kształcenie nauczycieli w Europie, realizowane według modelu równoległego czy etapowego, odbywa się głównie na uniwersytetach i w innych placówkach szkolnictwa wyższego. W praktyce oznacza to ścisłą interakcję między tymi instytucjami a centralnymi władzami edukacyjnymi, przy znikomym lub wręcz żadnym udziale szkół. Z kolei **programy doskonalenia zawodowego nauczycieli** są oferowane przez następujące organy: centra doskonalenia zawodowego, instytucje prowadzące wstępne kształcenie nauczycieli, uczelnie wyższe, stowarzyszenia i związki zawodowe nauczycieli, szkoły, centra kształcenia dorosłych, organy prywatne. W Belgii (Wspólnota Flamandzkojęzyczna), Holandii, Finlandii, Wielkiej Brytanii (Anglia, Walia, Północna Irlandia), Czechach, na Litwie, Łotwie i Węgrzech wszystkie wymienione instytucje i stowarzyszenia oferują możliwość korzystania z programów, kursów doskonalących. W Bułgarii i na Cyprze programy rozwoju kompetencji realizowane są wyłącznie przez centra doskonalenia zawodowego, w Lichtensteinie przez szkoły, a w Islandii przez uczelnie wyższe. W większości krajów europejskich programy doskonalenia oferują dwie, pięć lub siedem instytucji równocześnie. Tylko w 11 krajach istnieje możliwość skorzystania z programów rozwoju kompetencji zawodowych nauczycieli oferowanych przez centra kształcenia dorosłych (patrz tabela 4).

⁸ ICT@Europe.edu... s. 28, 29, 51, 52, 59, 60, 107, 110–113, 140; *The teaching profession... Report III*, s. 120–122. Patrz także: *National actions to implement Lifelong Learning in Europe*, Eurydice, Brussels 2001, s. 82–92.

Tab. 3. Status doskonalenia zawodowego nauczycieli i jego wymiar czasowy

Doskonalenie obligatoryjne liczba godzin przeznaczonych na doskonalenie zawodowe w ciągu roku		Doskonalenie fakultatywne	Doskonalenie nieobowiązkowe, ale konieczne do awansu zawodowego
Belgia (de)	21		Hiszpania
Belgia (nl)	21	Dania	Portugalia
Belgia (fr) ¹	sześć trwających pół dnia sesji		
Niemcy	zależy od Landu	Grecja	Islandia*
Holandia	166	Francja	Bułgaria **
Austria	15	Irlandia	Polska
Finlandia	18	Włochy	
Szwecja	104	Luksemburg	
Wielka Brytania (E,W,NI)	5 dni	Norwegia*	
Wielka Brytania (SC) ³	35	Czechy	
Lichtenstein*	42	Cypr ²	
Estonia	32	Słowacja	
Łotwa	12		
Litwa	18		
Węgry	17		
Malta	21		
Rumunia **	19		

* Kraje EFTA/EOG – Kraje Stowarzyszenia Wolnego Handlu, członkowie Europejskiego Obszaru Gospodarczego

** Kraje kandydujące do Unii Europejskiej

¹ Od 2002 r. nauczyciele placówek przedszkolnych, szkół podstawowych, szkół średnich i szkół specjalnych obowiązkowo uczestniczą w formach doskonalenia zawodowego, początkowo w wymiarze sześciu, trwających pół dnia, sesji.

² W roku szkolnym 1999/2000 rozpoczęła się na Cyprze realizacja specjalnego programu doskonalenia zawodowego nauczycieli w szkołach technicznych. Nowym rozwiązaniem jest przyznawanie punktów za zaliczenie kursu, które są uwzględniane w decyzjach o awansie. Program ma na celu poprawę jakości kształcenia poprzez wspólną pracę na rzecz podniesienia standardów nauczania. Nauczyciele uczestniczą w programie dobrowolnie, a zajęcia są prowadzone w Instytucie Pedagogiki po południu i w czasie wolnym.

³ W umowie „Zawód nauczycielski w XXI wieku” (A Teaching Profession for the 21st Century) rząd szkocki stworzył nowe podstawy dla ustawicznego doskonalenia zawodowego nauczycieli. Maksymalny roczny wymiar ustawicznego doskonalenia zawodowego dla wszystkich nauczycieli wynosi obecnie 35 godzin. Ten czas należy przeznaczyć w odpowiednich proporcjach na doksztalcanie w ramach indywidualnego rozwoju zawodowego, akredytowane kursy oraz zajęcia o bardziej ograniczonym zakresie prowadzone w szkole, lub na innego rodzaju szkolenia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Key data on Education in Europe 2005*, Eurydice, Luksemburg 2005, s. 212, 213; *The teaching profession..., Report III*, s. 105, 106, 108; *Szkolnictwo średnie w Unii Europejskiej: struktury, organizacja i administracja*, Warszawa 1999, s. 127; *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Belgia – Wspólnota Francuskojęzyczna*, <http://eurydice.org.pl/files/belgiafr.pdf>, 18.05.2009 r.; *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Cypr*, <http://eurydice.org.pl/files/cypr.pdf>, 18.05.2009; *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Szkocja*, <http://eurydice.org.pl/files/szkocja.pdf>, 18.05.2009.

Tab. 4. Instytucje prowadzące programy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli (2000/2001)

	Centra doskonalenia zawodowego	Instytucje prowadzące wstępne kształcenie nauczycieli	Uczelnie wyższe	Stowarzyszenia i związki zawodowe nauczycieli	Szkoły	Centra kształcenia dorosłych	Organy prywatne
Belgia (fr)	✓				✓		
Belgia (de)		✓			✓		
Belgia (nl)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dania		✓	✓				
Niemcy	✓			✓		✓	
Grecja	✓		✓	✓			
Hiszpania	✓		✓	✓	✓		✓
Francja		✓	✓				
Irlandia (brak danych)	–	–	–	–	–	–	–
Włochy			✓	✓			
Luksemburg				✓	✓		
Holandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Austria	✓			✓	✓	✓	✓
Portugalia		✓	✓	✓	✓		✓
Finlandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Szwecja		✓	✓	✓	✓		✓
Wielka Brytania (E,W,NI)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Wielka Brytania (SC)		✓			✓		
Islandia			✓				
Lichtenstein					✓		
Norwegia		✓	✓				
Bułgaria	✓						
Czechy	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Estonia	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Cypr	✓						
Łotwa	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Litwa	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Węgry	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Malta	✓	✓		✓	✓		✓
Polska	✓	✓	✓	✓			✓
Rumunia	✓		✓	✓			
Słowenia		✓	✓	✓	✓		✓
Słowacja	✓		✓				✓

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *The teaching profession..., Report III*, s. 112.

Patrz także *Quality Assurance in Teacher Education in Europe*, Brussels 2006, s. 52.

W większości krajów europejskich **dostęp do kształcenia nauczycieli** dla poziomu gimnazjum w modelu równoległym jest limitowany. Wyjątek stanowią Belgia, Niemcy, Holandia, Austria (współistnieje model równoległy i etapowy), gdzie dostęp jest otwarty. W Danii niektóre placówki w większych miastach stosują kryteria selekcyjne w przypadku dużej liczby chętnych, ale większość przyjmuje kandydatów bez ograniczeń. Na Cyprze od 1992 r. nauczyciele mogą zdobywać wykształcenie uniwersyteckie w kraju lub zagranicą, natomiast w Luksemburgu tylko zagranicą. Zarówno luksemburska, jak i cypryjska procedura selekcyjna umożliwiają dostęp do przygotowania pedagogicznego w trakcie nabywania końcowych kwalifikacji nauczycielskich w miejscu pracy. Wspólnota Niemieckojęzyczna Belgii nie organizuje kształcenia nauczycieli szkół średnich. Większość z nich jest kształcona we Wspólnocie Francuskiej w *instituts d'enseignement supérieur pédagogique* (przed 1995 r.), przekształconych następnie w *Hautes Ecoles*. Podobnie sytuacja wygląda w Lichtensteinie, gdzie nauczyciele kształcą się w Austrii lub w Szwajcarii. Tylko w Austrii oraz w fazie kształcenia ogólnego we Francji i we Włoszech dostęp do kształcenia ogólnego i przygotowania pedagogicznego w etapowym modelu kształcenia jest otwarty. W pozostałych krajach dostęp jest limitowany.

Kryteria selekcji w dostępie do kształcenia nauczycieli dla poziomu ISCED 2A mogą być ustalone na szczeblu centralnym (poziom krajowy lub regionalny) bądź przez instytucje kształcące we własnym zakresie. W ramach modelu równoległego w większości krajów selekcja organizowana jest na poziomie placówki, za główne kryterium przyjmuje się: oceny uzyskane na zakończenie szkoły średniej drugiego stopnia, wynik egzaminu wstępnego oraz wynik rozmowy kwalifikacyjnej. Z kolei w modelu etapowym przeważają procedury opracowane na poziomie centralnym, a głównymi kryteriami selekcji są: osiągnięcia na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia, egzamin wstępny do szkoły wyższej, umożliwiający wstęp do pierwszej fazy kształcenia ogólnego, dyplom uzyskany po fazie kształcenia ogólnego oraz egzamin wstępny do fazy przygotowania pedagogicznego lub końcowej fazy nabywania kwalifikacji w miejscu pracy. W Wielkiej Brytanii i Francji odpowiedzialność za opracowanie procedur selekcyjnych jest podzielona między szczebel centralny (ministerstwo, inne władze edukacyjne) a samą placówkę. Przy czym w Zjednoczonym Królestwie kryteria selekcji i naboru na uczelnie wyższe są określone na szczeblu centralnym w stopniu minimalnym, a placówki są zobligowane, by wprowadzać je w życie. Mogą one stosować także własne, dodatkowe kryteria selekcji i naboru kandydatów. Wspólnym kryterium selekcyjnym dla obu modeli kształcenia – prócz rozmowy kwalifikacyjnej – są dodatkowe wymagania dotyczące wykształcenia lub kwalifikacji, do których w modelu etapowym można zaliczyć: dyplomy i tytuły poświadczające ukończenie innego rodzaju studiów, wcześniejsze doświadczenie zawodowe, kompetencje lingwistyczne. Znajomość języków jest jednym z kryteriów selekcyjnych w Luksemburgu (język niemiecki, francuski i luksemburski), na Malcie (język angielski) i w Hiszpanii (język jednej ze Wspólnot Autonomicznych). W Anglii, Walii, Irlandii Północnej oraz Szkocji przepisy przewidują, by kandydaci na nauczycieli odznaczali się zaletami osobistymi, intelektualnymi i zewnętrznymi, a placówki wymagały od kandydatów potwierdzenia odpowiedniego doświadczenia w pracy z dziećmi. Zarówno w modelu równoległym, jak i etapowym administracyjnym kryterium selekcji kandydatów jest miejsce zamieszkania, wiek kandydata

i data zgłoszenia kandydatury⁹. Zestawienie porównawcze kryteriów selekcyjnych w dostępie do kształcenia nauczycieli dla poziomu ISCED 2A wraz ze wskazaniem poziomu decyzyjnego, do którego należy określenie procedur selekcyjnych, stosowanych w ramach modelu równoległego i etapowego przedstawia tabela 5.

Kilka krajów podjęło trud **reformowania kształcenia nauczycieli**. Zmiany polegają w głównej mierze na rozwijaniu programów kształcenia w niepełnym wymiarze, kształceniu na odległość, wprowadzeniu przygotowania pedagogicznego dla osób posiadających dyplom ukończenia studiów innych niż nauczycielskie, zachęceniu szkół do współpracy z uczelniami w zakresie kształcenia przyszłych nauczycieli, a nawet działania w charakterze placówki bezpośrednio kształcącej.

Rząd niemiecki uważa, że tworzenie ukierunkowanych przyszłościowo programów kształcenia nauczycieli wymaga podjęcia następujących działań:

- wdrożenie standardów dotyczących efektywności i przygotowania pedagogicznego w kształceniu nauczycieli,
- rozszerzenie praktycznych aspektów w kształceniu nauczycieli,
- ściślejsze powiązanie teoretycznych i praktycznych faz kształcenia,
- udoskonalenie praktyki nauczycielskiej pod kątem kompetencji diagnostycznych i metodycznych przyszłych nauczycieli,
- nadanie większej rangi procedurom wprowadzania do zawodu początkujących nauczycieli,
- uznanie kwalifikacji absolwentów uczelni, którzy nie posiadają formalnego przygotowania pedagogicznego (Seiteneinsteiger),
- poprawa wizerunku zawodu nauczycielskiego¹⁰.

Od 2002 r. na Słowacji wprowadzono partnerstwo instytucji kształcących i szkół, którego celem jest zachęcenie do edukacji w środowisku szkolnym. Podobnie jest też w Szwecji. W Anglii każdy uniwersytet, placówka edukacyjna, szkoła mogą starać się o uzyskanie statusu akredytowanej placówki kształcącej nauczycieli, tzw. TTA – Teacher Training Agency. Holenderska deklaracja polityczna z 2002 r. potwierdza, że instytucje kształcące przyszłych nauczycieli winny dostosować się do potrzeb szkoły. Stworzony w Danii alternatywny program kształcenia o nazwie *meritlaereuddannelse* proponuje roczne lub dwuletnie kursy przyspieszone i poszerzenie bazy rekrutacyjnej poprzez przekwalifikowanie osób o innych zawodach i wykorzystanie ich dotychczasowych kompetencji. Ponieważ obserwuje się brak równoważności pomiędzy tymi nauczycielami a nauczycielami wykształconymi w sposób klasyczny, duńskie związki zawodowe nauczycieli zaproponowały, aby *meritlaereuddannelse* nawiązywał do kształcenia tradycyjnego poprzez konieczność przygotowania pracy licencjackiej, zaliczenie dodatkowych wykładów z przedmiotów pedagogicznych oraz praktyk¹¹.

W dniu 30 marca 2005 r. minister edukacji w Hiszpanii przedłożył projekt Ustawy o oświacie, który z założenia miał uprościć i uporządkować przepisy.

⁹ *Zawód nauczyciela...*, Raport I, s. 31–38.

¹⁰ *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Niemcy*, <http://eurydice.org.pl/files/niemcy.pdf>, 18.05.2009 r.

¹¹ *Zawód nauczyciela w Europie: profil, wyzwania, kierunki zmian. Raport IV: Atrakcyjność zawodu nauczyciela – wyzwanie XXI wieku. Poziom gimnazjum*, Kluczowe problemy edukacji w Europie. Tom 3, Warszawa 2006, s. 12–17.

Tab. 5. Kryteria selekcji w dostępie do kształcenia nauczycieli (model równoległy i etapowy) dla poziomu gimnazjum (ISCED 2A) oraz poziom decyzyjny odpowiedzialny za procedury selekcyjne za rok szkolny 2000/2001

	Kryteria selekcji kandydatów na nauczycieli																
	Kryteria związane z osiągnięciami							Kryteria administracyjne									
	Model równoległy			Model etapowy				Model równoległy			Model etapowy						
	Osiągnięcia na poziomie szkoły średniej II ^o	Egzamin wstępny do szkoły wyższej	Egzamin wstępny uwzględniający specyfikę kształcenia nauczycieli	Rozmowa kwalifikacyjna	Dodatkowe wymagania dotyczące wykształcenia lub kwalifikacji	Osiągnięcia na poziomie szkoły średniej II ^o umożliwiające wstęp do I fazy kształcenia (kształcenie ogólne)	Egzamin wstępny do szk. wyższej umożliwiający wstęp do I fazy kształcenia (kształcenie ogólne)	Osiągnięcia w I fazie kształcenia (kształcenie ogólne)	Egzamin wstępny do fazy przygotowania pedagogicznego lub końcowej fazy nabywania kwalifikacji w miejscu pracy	Rozmowa kwalifikacyjna	Dodatkowe wymagania dotyczące wykształcenia lub kwalifikacji	Miejsce zamieszkania	Wiek kandydata	Data zgłoszenia kandydatury	Miejsce zamieszkania	Wiek kandydata	Data zgłoszenia kandydatury
Belgia	-	-	-	*	-												
Dania	■																
Niemcy	-	-	-	-	-												
Grecja																	
Hiszpania																	
Francja																	
Irlandia																	
Włochy																	
Luksemburg																	
Holandia	-	-	-	-	-												
Austria	-	-	-	-	-												
Portugalia	*1	*1	*	*	*												
Finlandia	*	*	*	*	*												
Szwecja	*	*	*	*	*												
Wielka Brytania	■																
Islandia	*																
Lichtenstein	-	-	-	-	-												
Norwegia																	
Bułgaria	■																
Czechy	*	*	*	*	*												
Estonia	*	*	*	*	*												
Cypr																	
Łotwa	*	*	*	*	*												
Litwa	■																
Węgry	■																
Malta																	
Polska	*	*	*	*	*												
Rumunia	*	*	*	*	*												
Słowenia	■																
Słowacja	*	*	*	*	*											*	

(-) nie dotyczy # nie zawsze ma zastosowanie ■ kryteria selekcyjne ustalone na szczeblu centralnym * kryteria selekcyjne ustalone na poziomie placówki
 *1 Na poziomie placówki kryteria stosowane wyłącznie wobec nauczycieli WF Źródło: Opracowanie własne na podstawie Zawód nauczyciela..., Raport I, s. 35, 37.

Oprócz wprowadzenia pewnych zmian w LODE-1985, nowa ustawa zastępowała dotychczasowe ustawy LOGSE-1990, LOPEG-1995 i LOCE-2002, scalając ich tekst i kolejne zmiany w jednym akcie prawnym. W części III projektu, dotyczącego statusu nauczycieli, podkreślono konieczność kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli, które miało być zreformowane w kontekście nowego Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, w celu dostosowania go do potrzeb i nowych wymogów systemu edukacji. W świetle projektu, kształcenie nauczycieli musi obejmować przygotowanie merytoryczne i pedagogiczne, którego dopełnieniem winny być indywidualne konsultacje i doradztwo prowadzone dla nowych nauczycieli przez bardziej doświadczonych kolegów. W tej części uwzględniono także poprawę warunków pracy nauczycieli, jak również rozwiązania pozwalające odpowiednio docenić i wspierać pracę dydaktyczną oraz podnieść prestiż społeczny nauczycieli¹².

W Estonii przyjęto narodowy plan rozwoju kształcenia nauczycieli, który zawiera charakterystykę umiejętności, jakie powinni posiadać nauczyciele po ukończeniu studiów i przedstawia główne założenia polityki państwa w dziedzinie kształcenia nauczycieli. Dalsze etapy planu uszczegółowiają poszczególne jego aspekty, m.in. standardy zawodowe, umiejętności nauczycieli i obowiązkowe wymogi dotyczące programów kształcenia nauczycieli. Uczelnie kształcące nauczycieli muszą dostosować swe programy i organizację studiów do tych standardów (programy we wszystkich tych uczelniach podlegają złożonej procedurze akredytacji)¹³.

Na Łotwie, w celu poprawy jakości kształcenia, rząd wprowadził w 2005 r. nowy system wynagrodzeń nauczycieli, którego zakończenie planowane jest na rok 2009. Oczekuje się, że wraz z funkcjonowaniem nowego systemu wzrośnie jakość kształcenia i płace nauczycieli. Koncepcja Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli, opracowana w 2004 roku, wyznacza reformę systemu kształcenia nauczycieli i nowe procedury uzyskiwania kwalifikacji do nauczania. Celem rządowego programu reformy kształcenia i doskonalenia nauczycieli z 2005 roku jest realizacja koncepcji oraz stworzenie spójnego systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli (planowana realizacja programu to okres 2006–2008)¹⁴.

Obecnie w Europie wszystkie kraje są zainteresowane kształceniem nauczycieli w zakresie ICT i prawie wszędzie jest to ujęte w obowiązkowych programach nauczania. Praca z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, z uczniami wywodzącymi się z różnych kręgów kulturowych oraz umiejętność kierowania zachowaniem uczniów są zawarte w obowiązkowych programach kształcenia około połowy krajów, natomiast kształcenie w zakresie zarządzania i administracji w obowiązkowych programach kształcenia ujmowane jest bardzo rzadko. Ustawiczny rozwój zawodowy nauczycieli nie jest tak masowy, jak można byłoby sobie życzyć. Zaledwie w połowie krajów doskonalenie zawodowe jest obligatoryjne, a tylko w nielicznych stanowi kryterium awansu zawodowego. Wymiar czasowy

¹² *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Hiszpania*, <http://eurydice.org.pl/files/hiszpania.pdf> 18.05.2009 r.

¹³ *Zapewnianie jakości w kształceniu i doskonaleniu zawodowym nauczycieli w Europie*, Warszawa 2007, s. 66.

¹⁴ *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Łotwa*, <http://eurydice.org.pl/files/lotwa.pdf> 18.05.2009 r.

doskonalenia jest bardzo różny i waha się od 15 do 166 godzin. Odpowiedzialność za organizację procesu doskonalenia rozkłada się na różne szczeble administracji (centralny, regionalny, lokalny, szkolny), przy czym władze wykazują tendencje do decentralizacji, co skutkuje umieszczeniem programów doskonalenia wewnątrz placówki szkolnej. W celu lepszej kontroli zdecydowana większość krajów stosuje regulacje prawne dotyczące akredytacji i oceny instytucji prowadzących doskonalenie zawodowe nauczycieli. Do najczęściej rozwijanych kompetencji w ramach ustawicznego rozwoju zawodowego można zaliczyć: znajomość technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT) oraz umiejętność pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W większości krajów, w którym funkcjonuje jeden model kształcenia, przyjmuje się model równoległy. Nawet tam, gdzie istnieją dwa modele: równoległy i etapowy, przeważa ten pierwszy (wyjątkiem jest Irlandia). W przeważającej liczbie krajów dostęp do kształcenia nauczycieli (bez względu na model) jest limitowany. W wielu krajach można zaobserwować powrót do centralizacji kryteriów selekcji. Najczęstszym kryterium selekcyjnym są akademickie kompetencje kandydata, dużo rzadziej natomiast kompetencje natury psychologicznej i pedagogicznej (sprawdzane głównie podczas rozmowy kwalifikacyjnej). Tylko nieliczne kraje zapewniają wszystkim chętnym otwarty dostęp do kształcenia nauczycieli.

Jednym z głównych zadań w strategii budowania społeczeństwa wiedzy jest przygotowanie nauczycieli do zmieniającej się roli, jaką będą pełnić w XXI wieku, oraz zapewnienie im odpowiedniego wsparcia. Uzyskanie spójności i ciągłości pomiędzy kształceniem i doskonaleniem wymaga przede wszystkim ustanowienia profili kompetencji nauczyciela i standardów kwalifikacji. To oznacza konieczność podziału odpowiedzialności i porozumienia się placówek, których zadaniem jest opracowanie profilu kompetencji na poziomie krajowym, a także przyjęcie celów kształcenia i doskonalenia wspólnych dla strategii rozwoju kompetencji. Innym czynnikiem sprzyjającym ustanowieniu continuum rozwoju zawodowego jest zacieśnienie współpracy placówek kształcenia i doskonalenia; nałożenie na nauczycieli obowiązku podnoszenia swoich kwalifikacji i powiązania go z możliwością awansu zawodowego, a także wprowadzenie ułatwień administracyjnych dla osób chcących rozwijać swoje kompetencje.

Przeobrażenia, będące konsekwencją budowania społeczeństwa wiedzy, wymagają również szerokiego dostępu do edukacji. Głównym powodem, dla którego dostęp do kształcenia nauczycieli jest limitowany, jest konieczność zachowania równowagi między popytem a podażą, a także ograniczone możliwości placówek (budżet, kadra, infrastruktura). Istnieje poważne niebezpieczeństwo, że zapotrzebowanie na kadre nauczycielską przewyższy możliwości kształcenia kandydatów przez uczelnie. W takim wypadku jedynym rozwiązaniem może być konieczność pozyskania przez placówki dodatkowych funduszy na rozbudowę infrastruktury i zatrudnienie wykładowców. Zwiększenie nakładów na edukację i optymalne ich wykorzystanie wpłynie także na poprawę efektywności kształcenia i edukacji permanentnej.

Improving education and training for teachers in Europe in the context of shared goals in the EU for 2010

Abstract

Teachers and trainers are the most essential actors in the overall strategy towards a knowledge society and a knowledge-based economy. Europe needs to improve the ways in which teachers are prepared for, and supported in, their profoundly changing role in the knowledge society.

In this article, special attention is paid to the following crucial points:

- identifying the skills that teachers should possess, given their changing roles in a knowledge society: knowledge of information and communication technologies, management/administration skills, knowledge of special needs education, ability to work with multicultural groups of pupils, training in behaviour management and school discipline;
- providing the conditions which adequately support teachers and trainers in their response to the challenges of the knowledge society, e.g. through initial and in-service training, in the perspective of lifelong learning (the status of in-service teacher training, organization and allocation of time for teacher training);
- securing a sufficient level of entry to the teaching profession, across all subjects and levels
 - selection criteria for the access to initial teacher training:
 - performance criteria: performance at the upper-secondary level for the access to general training; a tertiary education entrance examination performance for the access to general training; attainment in the course of the 'general education' phase; an entrance examination for the 'professional training' or final 'on-the-job' qualifying phases; candidates interviews;
 - additional criteria: other kinds of training or qualifications (professional experience, knowledge of foreign languages);
 - administrative criteria: place of residence, age of the candidates, date of application.